

آیین‌ها و شیوه‌های زندگی آدمیان در زمین، منظره‌هایی می‌آفریند که به چشم انسان‌های صاحب‌نظر قابل فهم است. سیر در زمین^۱ و ملاحظه منظرهای خاص هر قوم که در بوم آنها پراکنده شده، منبعی پایان‌ناپذیر برای شناخت قلمداد می‌شود. این منظرها محصول تعامل عوامل متعدد محیطی، تاریخی، اقتصادی، اجتماعی، زیبایی‌شناسانه و... هستند. درختان کهن سال توت در کنار جویبارهای قدیمی در نواحی مرکزی ایران با گره‌های درشت و برجسته و قامت کوتاه از مهم‌ترین راویان چگونگی معیشت ساکنان سرزمین و سازنده منظر طبیعی آنها هستند.

در این نواحی، به دست آوردن آب و انتقال آن برای باغداری و زراعت، اقدام مهمی است که به تمهیدات زیادی نیاز دارد. عرض، شیب، عمق، جنس و امتداد جوی نقش مهمی در انتقال آب دارد. به غیر از آنها ایجاد سایه برای حفاظت آب از تبخیر، درختان مختلفی را به لب جوی می‌آورد. بید و توت از مهم‌ترین آنها هستند؛ به خاطر نقش دیگری که در اقتصاد ایفا می‌کنند. بید شاخه‌های سختی دارد که برای دسته بیل و کلنگ و سایر مصارف صنعتی، چوب خوبی تولید می‌کند. توت نیز برگش خوراک کرم ابریشم است و بنیاد صنعت نساجی ابریشم. هر دو درخت نیز از گیاهان مقاوم و کم‌آفتند که نیاز چندانی به مراقبت ندارند. درخت توت هر سال شاخه‌های جوانی می‌رویند با برگ‌های نازک که خوراک کرم ابریشم است. برای زیاد کردن خوراک، شاخه‌ها را از گره رویشگاه آنها هرس می‌کنند تا در فصل بهار که دوره رشد کرم ابریشم است، نو به نوشاخه زند. تکرار هر ساله این کار مانع از آن می‌شود که درخت قد بکشد. فرصت گستردگی شاخه‌ها را هم نمی‌یابد. در نتیجه تنه درخت در طی سالیان دراز، کلفت می‌شود با گره‌هایی در دسترس که شاخه‌های جوان زیادی بدهد.

این درختان که مالکان مشخصی دارند، وظیفه سایه‌اندازی بر آب جوی و حفظ جداره و مسیر آن را نیز یدک می‌کشند. نتیجه آنکه پیرامون شهرها و آبادی‌های سرزمین مرکزی ایران، می‌توان ردیف‌هایی از درختان را دید که بسته به قدرت بهره‌برداری مالک آنها، در گذر ایام به شکل خاصی آرایش شده‌اند و امروز از عناصر اصلی منظر، که راوی پیوند طبیعت و معیشت مردمان آن ناحیه‌اند، به شمار می‌روند.

سردبیر

سید امیر منصوری
amansoor@ut.ac.ir

۱. أَوْلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ (قرآن کریم، سوره روم).